

Ljubomir Antić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Primljeno: 21. 11. 1987.

ELEMENTI KLASNOG SUKOB A U NEMIRIMA U HRVATSKOJ ISELJENIČKOJ KOLONIJI U ANTOFAGASTI (ČILE) GODINE 1917

SAŽETAK

Na temelju izvornoga arhivskog materijala autor rekonstruira, analizira i kritički ocjenjuje nemire unutar jugoslavenskoga iseljeničkog pokreta u hrvatskoj iseljeničkoj koloniji u čilenskom gradu Antofagasti. Oni se zbivaju unutar dvije socijalno-političke grupe: »malog puka« i »aristokracije«. Glavni motiv jest borba za vlast u tamošnjem ogranku Jugoslavenske narodne obrane »Peter Petrović Njegoš«. Premda »mali puk« (tj. iseljenici-najamni radnici) ne postavlja izravno socijalne ciljeve, cijela atmosfera u tom sukobu unutar jedinstvenoga nacionalnog pokreta, ispunjena je socijalnim nabojem. Iako zahtjeva vodstvo samo na temelju veće brojnosti i većeg patriotizma, porast socijalne samosvijesti »malog puka« posve je očit. Dokumenti ukazuju da su na to utjecali i revolucionarni događaji u Rusiji godine 1917.

Za vrijeme prvoga svjetskog rata u Južnoj Americi nastaje snažan jugoslavenski iseljenički pokret koji sebi postavlja ove ciljeve: 1. rušenje Austro-ugarske monarhije, 2. obranu jugoslavenskog etničkog prostora od pretenzija nekih susjednih zemalja te 3. na tom prostoru stvaranje vlastite države. Središte pokreta jest Čile, odnosno grad Antofagasta, u kojoj je u siječnju 1916. utemeljena Jugoslavenska narodna obrana (JNO).

Radi lakšeg razumijevanja teme potrebno je ukazati na neka strukturna obilježja naše iseljeničke kolonije u tom gradu.

U Antofagasti tada živi oko 1200 naših iseljenika, od kojih su 244 učlanjena u tamošnjem ogranku JNO »Petar Petrović Njegoš«. Gotovo svi oni rođeni su na području današnje Jugoslavije, i to: na Braču 194, u ostalim mjestima Dalmacije 39, u ostalim krajevima Hrvatske 9 te po jedan u Hercegovini i Crnoj Gori. Po dobnoj strukturi prevladavaju mlađi ljudi, a najbrojnija skupina rođena je 80-ih godina prošlog stoljeća; to znači da im je 1917. bilo između 28 i 36 godina. Po spolu glavninom su muškarci pa je njihova bračna struktura dosta nepovoljna: samo je 101 iseljenik u braku. Od toga je samo 81 brak bio s djecom, kojih je ukupno bilo 197 ili 2,4 djeteta po braku.

Antofagasta je u to vrijeme gospodarski jedan od najdinamičnijih gradova u Čileu. S bogatim nalazištima salitre u okolici i izvoznom lukom (preko koje je išao i pomorski promet susjedne Bolivije), ona je pružala priliku poduzetnim ljudima. Među onima koji su je iskoristili bio je i dobar dio naših ljudi.

Ipak većina, osobito novopridošli, tek je u mukotrpnom usponu na društvenoj ljestvici pa je socijalna slika naših iseljenika veoma šarena. To je dovodilo do socijalne napetosti o čemu se nerado javno govorilo jer se preferirala romantična slika o iseljeništvu kao kompaktnoj grupi »otrgnutoj od rodne grude koju voli i žudi za povratkom«. Nije zbog toga slučajno što se o ovome progovara tek u povjerljivim izvještajima. U jednome takvu, što ga je uputio Milostislav Bartulica¹ ministru vanjskih poslova srpske vlade Ljubi Jovanoviću

»U ovom mestu, jednako kao što je u svim naseobinama srazmerno, postoje među našim narodom dve 'klase' ljudi. Jednu klasu sačinjavaju većinom bogatiji ljudi čija imovina prevazilazi 200—300 hiljada, uz koje se kupe činovnici njihovih radnja ili tvornica, a drugu siromašni mali trgovci ('despacheros') i školovaniji ljudi. Prvi imaju politiku američanskih varoši i nazivaju se 'elitom' i 'aristokracijom' a drugi kod kojih se očuvao naš primitivni nacionalni karakter, smatraju se 'demokratima'. Prvi su anacijonalni a drugi nacionalni. Prvi su poamerikanizovani a drugi su predstavnici narodnog pokreta. Ovi se zovu 'mali puk' ili bolje 'narodna kolonija'. Prvi su u ogromnoj manjini, drugi u ogromnoj većini. Prvi brojem 20—30, ostalo je svjesna kolonija. (...) U takovim okolnostima postoji borba između dva elementa. Prvi se bore za svoj prestiž a drugi za narodnu stvar. Sukob je živ. Narodni element podigao je organizaciju i doveo je pred stvoreni fakat 'aristokrate' ili kako ih ovde zgodno zovu 'Bugare' koji su prisiljeni ekonomskim ratom Saveznika, prišli u posljednji čas organizaciji, da spase svoje kapitale, jer su svi 'Austrijanci' uvedeni u crne liste. Među tom bugarskom elitom ima ljudi koji su donedavno bili austrijski konsuli. Inače oni se drže za t. zv. 'society' ili kako se kod nas kaže 'kremom' i govore megjusobno uvijek kasteljski a svoj jezik ne vole i kažu da ga ne znaju govoriti, da su ga zaboravili. Njihova deca su odnarođjena, ženske se udaju za strance a muškarci sa strankinjama 'del pais'. Novčano pridonose prisilno koliko moraju. (...) Oni su osnovali masonsku ložu pod oznakom 'Slava' a lozinka joj je da radi protiv naroda, da se elita nametne narodu koga oni zovu 'selvajes', 'bandidos' itd. (2a)«.

Povod za pisanje ministru srpske vlade Bartulica je našao u činjenici što su se »aristokrati« počeli ispisivati iz JNO i tražiti upis u srpsko državljanstvo a sve zbog navedenog razloga: da izbjegnu »crnu listu«.

Napeta situacija između te dvije socijalne iseljeničke grupe sve više se zaoštravala. Trebao je samo povod za otvoreni sukob. On se uskoro pojavio i to kad su »sokolaši« odlučili dati zabavu u mjesnom kazalištu, prihod s koje bi se poslao Crvenom križu Srbije. »Aristokrati« koji su »mrzili Sokol« u kojem su se okupljali »pučani« žestoko su se tome usprotivili, smatrajući da bi ta manifestacija još više ojačala poziciju »malog puka« u Antofagasti. Zbog toga »aristokrati« bojkotiraju zabavu, zabranivši svojim članovima da nastupe u zboru. Zabava se zbog toga nije mogla održati, a to je silno uzrujalo »demokrate«, te su počeli izbacivati »aristokrate« iz svih mjesnih društava. Uskoro će se kao »aristokrat« naći na udaru i sam predsjednik Ogranka JNO »Petar Petrović Njegoš«, Frano Petrinović.²

Konačan obračun u tome najznačajnijem ogranku JNO započet će početkom prosinca 1917. Potpredsjednik uprave ogranka dr. Frano Pervan podnosi

¹ Milostislav Bartulica boravio je u Južnoj Americi u svojstvu predstavnika Jugoslavenske ujedinjene omladine iz Evrope. Odigrao je veliku ulogu u organizaciji pokreta, osobito kao glavni urednik službenog glasila JNO *Jugoslavenske države*.

u Solun (26. XI. 1917), između ostalog stoji:

² Frano Petrinović jedna je od najuglednijih osoba u jugoslavenskom iseljeničkom pokretu. Bio je predsjednik privremene uprave JNO.

ostavku, pošto su ga »bugaraši« materijalno uništili« služeći se »svojom moćnom organizacijom framazunskom« (1k). »Demokrati« se bore da dobiju vodstvo u ogranku a »aristokrati« da ga zadrže. I jedni i drugi za svoje ciljeve najprije nastoje pridobiti Upravu JNO u Valparaisu. Prednost »aristokratima« davao je kapital po kojem su imali utjecaj u pokretu (mnogi »demokrati« bili su zaposleni u njihovim firmama), a »demokratima« većina, koja u demokratskoj proceduri za izbor vodstva ogranka ima presudno značenje.

Ima i nešto podataka da su u sukob bili uvučeni i neki drugi ogranci. Tako je Antun Vekarić, predsjednik ogranka »Petar Preradović« (Oficina Ausiona, Čile), u brzopjavu upravi JNO napao Bartulicu da »raspiruje razdor« u Antofagasti pomoću »Sokola« i zloupotrebljava mjesto urednika *Jugoslavenske države*. Vekarić je zahtijevao da se Bartulica odstrani iz uredništva (1e).

A upravo je držanje pozicija u službenom glasilu JNO davalo značajnu prednost »demokratima«, jer su mogli utjecati na javno mnijenje ne samo u Antofagasti nego i u cijelu pokretu. Oni su to i radili, tako da je taj list sve više izmicao kontroli i uprave ogranka JNO u Antofagasti i upravi JNO u Valparaisu. U takvoj situaciji potonja je odlučila da se službeno glasilo JNO premjesti u Valparaiso. Uprava JNO obavijestila je o tome uredništvo brzopjavom od 7. prosinca 1917. U njemu se tražilo da se dotle list ne smije miješati u sukob u Antofagasti (1l). Bartulica je, međutim, odbio izvršiti naređenje i brzopjavio upravi JNO: »Kolonija je u velikom vrenju i svaki nagli korak Uprave prenošenjem lista može kobno da utiče. Polemike u listu nema samo je objavljena jedna obrana sokolskog rada jer je to kolonija zahtijevala protiv koje otvoreno radi nekoliko organiziranih pojedinaca protiv naroda. Uprava zna da je duša pokreta i nada narodu Antofagasta i zato se ovaj narod ne smije izazivati. Ovih dana bit će glavna skupština ogranka i riješit će se borba. Do tog vremena potrebno je da Uprava ne preduzima ništa preko Petrinovića na koga je vrlo jako ogorčena kolonija zbog zlih postupaka protiv Sokola i ostalih narodnih inicijativa. Svaki nasilan korak izazvat će velike posljedice koje mislim Uprava može da izbjegne jer bi inače bila velika njena odgovornost.«³

Do obračuna je, dakle, trebalo doći na idućoj skupštini ogranka. Zbog toga je Petrinović brzopjavno zatražio instrukcije od Paska Baburizze, predsjednika uprave JNO u Valparaisu (6. prosinca 1917) kako da se drži na skupštini. Međutim, događaji kreću drugim tokom. Stotinjak članova ogranka potpisalo je 7. prosinca peticiju u kojoj se zahtijeva ostavka Petrinovića i još trojice članova odbora Ogranka »Petar Petrović Njegoš«. Zahtjev je imao biti podnesen skupštini na usvajanje. U obrazloženju zatražene Petrinovićeve ostavke stajalo je:

»1.) Pošto je cilj naše Organizacije i našeg Ogranka, da se visoko diže zastava narodne svijesti, i da se u svako doba brani naš narodni ideal, od svih napadaja od svakog protivnika, a g. Petrinović kao predsjednik Ogranka nije u posljednje doba pokazao sposobnosti ni volje da tako postupa, dok se je u koloniji javno i direktno napadalo na narodni rad i na našu čast, g. Petrinović ne može da zastupa kao predsjednik naš Ogranak.

2.) U borbi koju su nametnuli koloniji i »Sokolu«, pojedinci kojima je cilj da ometaju svim sredstvima razvijanje narodne djelatnosti i narodnog rada oko osvještjenja i unapredjenja našega naroda u Antofagasti, g. Petrinović ne samo što nije uzeo u obranu narodni rad /u/ kome sudjeluju velikobrojni

³ Pasko Barburizza bio je predsjednik uprave JNO i jedan od naših najuglednijih iseljenika uopće.

članovi Ogranka Njegoš, nego je otvoreno ustao proti toga, i time se pokazao neprijatelj narodnog sokolskog rada i uopšte narodnoprporodilačkog rada u našoj koloniji, te zato on zaslužuje naše opšte nepovjerenje.

3.) Poznato je da je srčika našeg nacionalnog rada Organizacije i Ogranka »Njegoš« u Antofagasti, »mali« narod, i kada se g. Petrinović kome je dužnost kao predsjedniku Ogranka, da bude uz narod, da sa narodom radi, pokazao protivnik narodu, i ovih posljednjih dana preuzeo korake koji su proti interesu naše narodne stvari i proti interesu Organizacije, g. Petrinoviću dajemo naše nepovjerenje.« (1 — neregistrirano)

Petrinoviću se zamjeralo i drugo, primjerice da za dvije godine otkako je predsjednik nije sazivao redovito svaka tri mjeseca skupštine ogranaka, a kad su i održavane nisu vođeni zapisnici.⁴ Također mu se zamjeralo što nije oštro postupao s »bugarašima« nego se dapače stavio na njihovu stranu. Zamjeralo mu se i neprijateljstvo prema »Sokolu«, kojem nije htio uručiti novac, poslan od Baburizze, a slične zamjerke iznošene su i na račun trojice vijećnika ogranaka od kojih se također zatražilo da podnesu ostavke.

Petrinoviću u takvoj situaciji nije odgovaralo da se održi skupština ogranaka te odugovlači da je sazove. Opoziciji se, međutim, žuri jer hoće iskoristiti povoljnu atmosferu, pa služeći se statutarnom odredbom, 9. prosinca 1917, trideset njezinih članova potpisuje zahtjev za saziv izvanredne glavne skupštine ogranaka, koji dostavljaju Petrinoviću. U prvi mah on postupa prema statutu i saziva skupštinu, no zatim se predomišlja i otkazuje je, zbog čega potpredsjednik Pervan i četiri ostala vijećnika podnose ostavke, a to produbljuje krizu.

Takvim razvojem događaja u Antofagasti, Pasko Baburizza i uprava JNO u Valparaisu našli su se u teškoj situaciji. Uprava se, naime, morala odlučiti između Petrinovića i drugih uglednih i novčano jakih članova JNO u Antofagasti i većine u Antofagasti koju je činio »mali puk«. U oba slučaja došlo bi do rascjepa. Uprava JNO to je uočavala, pa u namjeri da izbjegne najgore, zauzima neutralan stav. O tome brzojavno javlja u Antofagastu: »Uprava Jugoslavenske Narodne Obrane raspravljajući na današnjoj sjednici (14. prosinca, nap. Lj. A.) o zadnjim događajima u Antofagasti žali znakove nesloge koji su se tamo pojavili, premda je uvjerena da su to prolazni incidenti. Obzirom pako da kolonija radi rodoljublja dokazanog u svakoj prigodi zaslužuje neograničeno povjerenje koje ni sada nije uzdržano, ima se očekivati da će ista stvoriti shodne odluke u interesu Organizacije, i da će pojedini članovi kolonije samoprijegorno imati pred očima samo opće interese. Ova Uprava odlučuje pripustiti koloniji rješenje svih prijepornih pitanja koja su nastala, pridržavajući sebi odobrenje odluka u koliko budu zasijecale u djelokrug njezinih atribucija. Odluka glede 'Jugoslavenske države' zvaničnog glasila Organizacije, Uprava pridržaje isključivo sebi, te ostaje pri zaključku da se ima odmah izvršiti prenos u Valparaiso glede čega se daju napose odredbe. Molimo sadržaj ove rezolucije saopštiti svim institucijama.« (1 — fascikl 312)

Upravi je bilo osobito stalo da što prije prenese *Jugoslavensku državu* u Valparaiso, kako ne bi bila upotrebljena u sukobu, koji bi preko nje mogao odjeknuti u cijeloj Južnoj Americi s nesagledivim posljedicama za jugoslavenski iseljenički pokret. Ipak je bojazan bila suvišna jer nikome u pokretu nije odgovaralo da tako duboka razmimoilaženja iziđu na vidjelo. Naime, o snazi

⁴ To je samo djelomično točno. Knjiga zapisnika ogranaka postojala je, no umjesto zapisnika u nju se lijepe novinski isječki s izvještajima sa sjednice odbora ogranaka. Knjiga se nalazi u Arhivu Instituta za Migracije i narodnosti, Arhiv JNO.

pokreta ovisio je stav saveznika prema JNO, a njihova blagonaklonost odgovarala je svima koji su se deklarirali protiv Austro-Ugarske pristupivši u JNO. Zbog toga, čitajući brzojave *Jugoslavenske države* iz tog razdoblja, ne može se dobiti ni najmanji dojam o neslozi među iseljenicima u Antofagasti. To je bilo jasno i upravi JNO u Valparaisu, no ona se ipak htjela osigurati od eventualnih neugodnosti pa je istog dana kad je upućena »rezolucija« odboru Ogranka »Petar Petrović Njegoš«, poslan i brzojav Bartulici u kojem se poziva da smjesta raspusti personal i cijeli materijal tiskare pošalje u Valparaiso, kamo se ima i sam uputiti prvim parobrodom.

No događaji su u Antofagasti išli svojim tokom. Pošto je Petrinović odbio savzati godišnju skupštinu ogranka, potpisnici zahtjeva za saziv šalju 14. prosinca 1917. poziv za skupštinu koja će se održati 16. prosinca. U pozivu se ističe kako nastali sukobi »mogu ozbiljno da zagroze opstanak Ogranka« a preko njega i »cijelu jugoslavensku borbu za Oslobođenje i Ujedinjenje«. Dalje se kaže da odbijanjem Petrinovićevim, vlast iz ruke uprave ogranka prelazi na najavljenju skupštinu. Na tu je skupštinu pozvan i dotadašnji odbor ogranka da podnese izvještaj o radu »i da članovima dade izvješće o svom držanju prema događajima koji su se razvili u našem Ogranku«. (1 i)

Međutim, ni stara uprava ogranka nije mirovala. Na sam dan održavanja skupštine ona tiska ovakav proglas upućen iseljenicima:

»Jugoslaveni,

Na našu veliku žalost i sramotu, a u ovim velikim i sudbonosnim danima, kada se sudbina našega naroda riješava i kada je od neophodne potrebe, da svi budemo zajedno i svi pripomognemo moralno i materijalno našu organizaciju, nadjoše se nekoliko osoba koji uslijed svojih ličnih nesporazuma /s/ pojedincima rade na desorganizaciji čitave naše kolonije u Antofagasti. Pored mnogobrojnih drugih ispada i vrijeđanja, preko javnosti prouzrokuje danas da izvjesna grupa članova, poziva samovoljno glavnu godišnju skupštinu »Petar Petrović Njegoš« bez odluke Uprave Ogranka ili odobrenja predsjednika.

Nemamo namjere da vodimo ikakve polemike o ovome, već pozivamo rodoljube jugoslovenstva neka oni sami osude razornike naše kolonije na koje spadaju sve eventualne hrđave posljedice.

Ravnanja pak radi, stavljamo do znanja naših rodoljuba da će se glavna godišnja skupština Ogranka 'Petar Petrović Njegoš' održati u toku ovog mjeseca, te prema tome mi smatramo današnju skupštinu kao nelegalnu na kojoj ne nalazimo potrebno ni prisustvovati.« (1 j.)

No taj poziv nije omeo održavanje godišnje skupštine ogranka koju je savzao »mali puk«. Održana je u zakazano vrijeme. Uvodni referat podnio je M. Bartulica. Nakon njegova izlaganja prešlo se na izglasavanje nepovjerenja starom odboru ogranka, što je jednoglasno prihvaćeno. Nakon toga izabran je novi odbor ogranka s predsjednikom Grgom Papićem i tajnikom Petrom Marangunićem.

Stari odbor ogranka nije međutim prihvaćao novonastalu situaciju. On poziva upravu JNO da intervenira javljajući joj: »Trideset članova našeg ogranka na čelu Bartulice i Roića sazvaše jučer samovoljno glavnu godišnju skupštinu ogranka. Izabraše novu upravu među sobom koja po njihovu rešenju prima čitav rad ogranka od danas. Prouzrokuje veliki komešanje među stranim svetom. Svako ih osuđuje. Ogranak je stavio do znanja koloniji da je ta skupština nelegalna i da će se održati glavna skupština u toku ovog meseca. Molimo Upravu da naredi pomenutim osobama da se pridržavaju statutima

organizacije i ne čine nikakve ispade koji su od velike štete i sramote za koloniju. Brzjavite vaše mišljenje što treba činiti.» (1 g) Upravi se dramatično obratio i Ljubo Janković, član starog odbora ogranka: »Molim Vas preduzmite mere da ne dođe do rascepa kolonije. Ovde prava Rusija. Jedini način da strogo uplivišete na Bartulicu koji vodi prostu masu, Petrinović na Pampi. Pet većnika ogranka dadoše ostavke. Mi koji smo ostali živi u veću trpimo strašne uvrede. Brzjavite instrukcije.« (1 h)

U međuvremenu Bartulica je ipak morao oputovati u Valparaiso, a stari odbor ogranka nije odustajao od sazivanja godišnje skupštine. U koloniji vlada velika napetost pa novi odbor ogranka zabrinuto javlja Bartulici u Valparaiso: »Nastoj zaboga da se ne sazove nova skupština. Kolonija uzrujana. Kolaju glasovi da će Petrinović upotrijebiti redarstvenu silu. Doći će do krvi. Posljedice će biti teške za svu organizaciju.« (1 c)

Mladi je Bartulica (tada su mu 24 godine) u Valparaisu vjerojatno podvrgnut velikom pritisku. Pod težinom situacije savjetuje pristašama da djelomično popuste te da ipak idu na skupštinu koju saziva stari odbor ogranka. On javlja u Antofagastu: »Prema prilikama koje sam upoznao i u interesu naše stvari, svakako i neizostavno otigjite složno i jedinstveno na izbore. Smirite ali ojačajte duhove, jer je vaša pobjeda sigurna. Radi tog pobjedite protivnike na skupštini, dok oni žele da vi ne prisustvujete i time izvuku korist za njihov cilj. Danas poslah parobrodom *Limari*, opšte naputke, koji tamo stižu u subotu. Molim Vas u interesu Organizacije da sjedinite vaš napor i složno iznesete drugu i konačnu pobjedu bez kompromisa. Poslije toga sve će dobro ići i vaše se želje posvema ispuniti. Ako vidite da Petrinović namjerava upotrijebiti brutalnu silu, brzjavite Baburizzi i Upravi izrazivši odanost Organizaciji i otklanjajući odgovornost. Vi se pokažite trezveni i mirni i jaki, ponosno. Moj vam bratski pozdrav sa vrućom željom da se držite mojih naputaka po obećanju koje ste mi dali, jer je to u korist vaše pobjede. Zdravo!« (1 d)

Međutim, iz nama zasad nepoznatih razloga tada dolazi do preokreta. Petrinović poziva novi odbor ogranka na sastanak na kojem dolazi do sporazuma: stari odbor neće sazivati skupštinu već priznaje održanu i njezine zaključke, novi odbor povlači nepovjerenje koje je bio ukazao Petrinoviću. Strane su se također sporazumjele da će se *Jugoslavenska država* preseliti u Valparaiso, a kako Antofagasta ne može biti bez glasila, osnovat će list *Jugoslavensko oslobođenje*. Rekli smo da nismo našli dokumente kojima bismo objasnili tako nagli zaokret. Može se jedino pretpostaviti da su »demokrati« poslušali Bartulicu i odlučili se da ipak idu na skupštinu. U tom slučaju oni bi, budući da su u većini, izvojevali pobjedu, a to je Petrinović procijenio te pristao na kompromis. Takav razvoj situacije osobito je odgovarao upravi JNO koja je prihvatila novo stanje i o tome brzjavno obavijestila novi odbor. (1 o)

Međutim, sređivanje prilika u Antofagasti bilo je samo prividno. Antagonizam dviju grupa postojao je i dalje. Poražena strana odlučila se na pasivan otpor ne plaćajući doprinose i tako pogađajući JNO tamo gdje je najosjetljivija. Izostajanje prihoda iz Antofagaste moglo je paralizirati cijelu JNO. No to je pogađalo i novo vodstvo Ogranka »Petar Petrović Njegoš« jer je slabilo njegov i tako još neizgrađeni autoritet u Valparaisu. U takvoj situaciji nova uprava ogranka obraća se upravi JNO zahtijevajući da ona »djeluje na naše oveće trgovačke firme da prisile svoje činovnike na isplaćivanje obvezatnih doprinosa, a nipošto da Ugl. Uprava otklanja od sebe odgovornost (...) jer otklanjanje odgovornosti nije opravdano«. (1 m) Uprava JNO, međutim, nije pokazivala razumijevanje za teškoće novog odbora ogranka. Štoviše, krivicu je ba-

cala na njega opravdavajući poražene da su »uvrijeđeni« te da je na novom odboru ogranka da im dade »zadovoljštinu«. »Oni su uvijek ispunjavali patriotske dužnosti te ako se i nisu u svemu slagali sa većinom članova ogranka ne može ih se proglasiti izdajicama i cenzurirati ih,« kori Baburizza novog predsjednika odbora ogranka Grgu Papića. (1 n) Baburizza smatra da je na potezu novi odbor: on mora dati zadovoljštinu poraženima a tada će uprava JNO intervenirati da plaćaju doprinose. Štoviše, on smatra da su se duhovi smirili pa bi trebalo ići na nove izbore za odbor ogranka.

Novi odbor nije u početku na to ni pomišljao. Osjećao se jak pa je bio spreman i na konačan obračun s opozicijom. O tome obavještava upravu JNO ističući da je »isključen svaki sporazum«, štoviše, da se oni koji ne plaćaju članarinu više ne smatraju članovima ogranka. (1 m) No prevelika je bila razlika u moći a da novi odbor Ogranka »Petar Petrović Njogoš« ne bi popustio pred zahtjevom uprave JNO u Valparaisu. Do toga je konačno došlo na skupštini ogranka 30. lipnja 1918. Tada je zaključeno da se Petrinović imenuje počasnim predsjednikom, da se obustavi izdavanje *Jugoslavenskog oslobođenja* te da se radi na poboljšanju međuljudskih odnosa u koloniji pa je stoga zaključeno da se »više ne smiju davati nadimci« političkim protivnicima. (1 p)

U kolovozu 1918. u Antofagasti boravi predstavnik Jugoslavenskog odbora u Londonu Milan Marjanović. Rat se bliži kraju i njegova misija ima zadatak konsolidirati iseljenički pokret u Južnoj Americi, kako bi se važni događaji koji predstoje dočekali što spremnije. Referirajući upravi JNO o stanju u Antofagasti, Marjanović javlja da je »napetosti mnogo, mnogo manje, da se mnogo toga izgledilo, da se zaostale uplate u najvećem dijelu nadoknađuju«. (1 b) Međutim, on smatra da »potpunog rješenja svih sporova nije moguće postići, niti je oportuno odviše mnogo forsirati«.

Analizirajući dokumente o sukobima u jugoslavenskom iseljeničkom pokretu u Antofagasti godine 1917, evidentno je da su u njima sudjelovale dvije socijalne grupe naših iseljenika. Naime, nije teško pretpostaviti da iza termina »aristokrati« i »bugaraši« stoji naša salitretna i trgovačka buržoazija koja je visoko integrirana u čilensko društvo i čija su djeca (druga generacija) na putu asimilaciji. Drugu socijalnu grupu koja se u izvorima označava kao »demokrati«, »mali puk« i »prosta masa« čine u pretežnoj većini mlađi iseljenici koji su tek u fazi adaptacije u čilensko društvo a s tim je u vezi i njihov status na socijalnoj ljestvici, tj. oni su pretežno najamni radnici i to često upravo kod svojih zemljaka »aristokrata«.

U dosadašnjim radovima o povijesti hrvatskog iseljeničtva uglavnom se tome dijelu naše populacije pristupalo kao socijalno kompaktnoj skupini iz koje su stršili samo malobrojni pojedinci, i to oni koji su se afirmirali u kulturnome ili znanstvenom životu zemlje imigracije i s kojima se »masa« ponosila, gledajući u njima potvrdu vrijednosti iseljeničke nacionalne skupine kojoj su pripadali. Sukobi u Antofagasti dokazuju da je bilo sredina u kojima su naši iseljenici bili ne samo socijalno raslojeni nego da je u njima postojala i svijest o tome. Štoviše, upravo su se na socijalnoj osnovici iseljenici u Antofagasti organizirali radi postignuća određenog cilja, tj. preuzimanja vodstva u jugoslavenskom iseljeničkom pokretu. Po cilju, dakle, koji su željeli postići ne može se govoriti o klasnoj borbi. Nju bi na razini takve male grupe bilo iluzorno i očekivati. Ukoliko su naši iseljenici sudjelovali u klasnim borbama u Čileu u vremenu u kojem je ovdje riječ, borili su se integrirani u tadašnje klase čilenskog društva. To, međutim, tek treba istražiti.

Budući da su se svi ovi događaji zbivali u isto vrijeme kad i revolucionarni događaji u Rusiji 1917, pokušat ću na kraju odgovoriti na pitanje jesu li po-

tonji mogli imati odraza na zbivanja u Antofagasti. Neke indicije navode me na potvrđan odgovor. Naime, jezik izvještaja o sukobima dočarava svojevrsnu revolucionarnu atmosferu koja tada vlada u Antofagasti. Govori se o »klasama«, probuđenoj samosvijesti »malog puka« a na jednom citiranom mjestu čak se izričito kaže da je u Antofagasti u ono vrijeme »prava Rusija«. Mislim da ne bi bilo pretjerano tvrditi da je ta samosvijest probuđena padom carizma u Rusiji. Naime, iseljenici su pratili događaje u toj zemlji. Tako vijest o padu carstva *Jugoslavenska država* donosi na prvoj stranici, koja je za tu priliku otisnuta u crvenoj boji. Taj čin se oduševljeno pozdravlja: »Zdravo Revolucijo Ruska! (...) Jugoslavija te pozdravlja. Zdravo novo Slavensko doba!«, kliče list. Jugoslavenski iseljenički pokret jest nacionalni a ne socijalni pa je njegova pažnja usmjerena na međunarodne implikacije revolucije u Rusiji. Rusija se smatrala osloncem malih slavenskih naroda u borbi za emancipaciju. Zbog toga je revolucija u Rusiji za iseljenike značajna jedino utoliko ukoliko jača ili slabi rusku državu. *Jugoslavenska država* zauzela je stanovište da pad apsolutizma može samo ojačati Rusiju jer »sa apsolutizmom nestalo je germanofilstva«. (2 a) Zato uprava JNO šalje pozdrav Miljukovu: »Svi Jugosloveni u Južnoj Americi, organizirani u Jugoslavensku narodnu obranu, prognani sa rođene grude od tuđinske tiranije, duboko dirnuti najuzvišenijim historijskim događajem koji je dala kolijevka slovenstva, za vrijeme ovog najslavnijeg vijeka historije, pozdravljaju sa oduševljenjem svetu majku Rusiju, nepobjeđen i uvijek pobjedonosan narod.« (2 a) Miljukov se zahvalio na »prijaznim željama« izrazivši svoje simpatije »sa aspiracijama jugoslovenskog naroda«. »Nadam se da će ruska revolucija djelovati na ostvarenje svih pravednih težnji malih naroda«, kaže na kraju brzjava Miljukov. (2 b)

JNO se, međutim, nije mogla zadržati samo na jednom aspektu ruske revolucije — na tome jača li ona ili slabi rusku državu pa prema tome i položaj slavenskih naroda. Trebalo je zauzeti stav i prema bitnoj, klasnoj komponenti revolucije. O tome, međutim, u jugoslavenskom pokretu, barem gledamo li po situaciji u Antofagasti, nije moglo biti jedinstvenog stava. Sigurno je da su »malom puku« ideje revolucije bile bliske, dok su »aristokraciji« bile strane. Prvi su svoj stav izložili u »Jugoslavenskoj državi«: »Kod Saveznika bit će mnogih i mnogih koji će poželjati skršenje revolucionarne Rusije da bi se tako uništila jedna ogromna opasnost za stare principe, jedna opasnost za imperijalizam, jedna opasnost za kapitalističke i buržoaske klase, jedna opasnost za sve staro, trulo i nesretno što je krivo da se ovaj strašni pokolj vrši tri do četiri godine, a da Saveznici odnosno saveznički narodi, ne mogu da odnesu pravednu pobjedu nad prusijanizmom (...) Mi vjerujemo u novu Rusiju i sa čeznućem je očekujemo, jer ona mora doći.« (2 c)

U istom broju *Jugoslavenske države* Ljubo Leontić u komentaru »Kerenski—Kornilov«, daje svoje simpatije prvome i zaključuje: »Pobijedit će Rusija, ruski slobodni narod i revolucija.« Međutim, očito su njegove simpatije proizlazile iz površnog znanja o tome što se uistinu događa u Rusiji i kako su dalekosežne promjene koje su se tamo događale. Naime, Jugoslavenskoj ujedinjenoj omladini, čiji su predstavnici iz Evrope (Bartulica i Leontić) bili nosioci pokreta u Antofagasti, klasna revolucija bila je strana. O tome će Leontić kasnije pisati: »Mi nismo poznavali onda dovoljno marksističku literaturu. A kritikovali smo stavove socijalnih demokrata u monarhiji — jer su oni htjeli da očuvaju Austro-Ugarsku. Mrzili smo ih naročito zbog njihova glasanja za ratne kredite — za koje su glasali i socijal-patriote u njemačkom Reichstagu. Osim Marksa i Engelsa mi smo čitali također i druge socijalističke pisce (a od ruskih smo naročito zavoljeli Černiševskog i Plehanova). I možda me stav ovog

posljednjega u ruskoj revoluciji doveo i lično u veliku zabludu — tako da sam onda vidio jedini spas u Kerenskom. Mi smo doduše razlikovali »eserovce« od »pravih marksista« — a pred ratom počeli da uzimamo načelne stavove protiv individualnog terora (...) misleći na organizovanu revoluciju. Obradovali smo se ulasku Rusije u rat — zaboravljajući na strahote carizma — toliko da smo publicirali slike i vijesti o carevu posjetu jugoslovenskim dobrovoljcima u Odesi. Ipak smo pozdravili rusku revoluciju velikim oduševljenjem — samo što nismo zadugo znali razliku između malog februara i velikog Oktobra. (...) Tek iza primirja — u toku građanskog rata u Rusiji — mi smo stali na stranu boljševika.« (4:81)

Iako nemamo dostatno dokumenata, možemo sa sigurnošću tvrditi da su događaji u Rusiji djelovali na zbivanja u Antofagasti barem utoliko što su podigli samosvijest »malog puka«. Osim već citiranog dijela brzovanja u kojem se govori da je u Antofagasti »prava Rusija« u arhivu JNO postoji još samo jedan dokument u kojem se događaji u Antofagasti izravno povezuju s revolucijom u Rusiji. Šaljući, naime, instrukcije Milanu Marjanoviću prije nego će stići među iseljenike u Južnoj Americi na sredini 1918, Baburizza mu javlja: »Ruska revolucija je imala odjek i u Antofagasti i tu se je među iseljenicima pojavilo Boljševika (...).« (1 a)

IZVORI

1. Arhiv Instituta za migracije i narodnosti, Zagreb. Arhiv JNO
  - a) dok. br. 25/1260 (Pismo P. Baburizze M. Marijanoviću, Valparaiso 6. VI 1918;
  - b) dok. br. 26/1310;
  - c) dok. br. 124/9715;
  - d) dok. br. 124/9716;
  - e) dok. br. 312/25940 (brzovav A. Vekarića Upravi JNO, Oficina Ausiona, 3. XII 1917);
  - f) dok. br. 312/25940 (brzovav M. Bartulice upravi JNO, Antofagasta, 7. XII 1917);
  - g) dok. br. 312/25950;
  - h) dok. br. 312/25951;
  - i) dok. br. 312/25967;
  - j) dok. br. 312/25968;
  - k) dok. br. 312/25969;
  - l) dok. br. 312/26010 (brzovav Uprave „JNO Ogranku »Petar Petrović Njegoš«, Valparaiso, 7. XII 1917);
  - m) dok. br. 313/25990;
  - n) dok. br. 313/25994;
  - o) dok. br. 313/26010;
  - p) dok. br. 313/26017.
2. Arhiv JAZU, Arhiv Jugoslavenskog odbora:
  - a) dokument br. 108/144 (Pismo M. Bartulice Lju. Jovanoviću, Antofagasta, 26. XI 1917.
3. *Jugoslavenska država*.
  - a) 1. IV 1917.
  - b) 6. V 1917.
  - c) 25. X 1917.
4. Leontić, Ljubo. *O Jugoslovenskom odboru u Londonu*. Zagreb, 1961.

ELEMENTS OF THE CLASS CONFLICT IN THE CROATIAN EMIGRANT COLONY IN ANTOFAGASTA (CHILE) IN THE YEAR 1917

SUMMARY

Using original archival material, the author reconstructs, analyzes and provides a critical evaluation of the disturbances within the Yugoslav emigrant movement in the Croatian colony in the Chilean town of Antofagasta. These occurred within two socio-political groupings: »the small folk« and the »aristocracy«. The main motive for conflict was the struggle for control in the organisation »Petar Petrovic Njegos«, a branch of the Yugoslav National Defence (JNO). Although »the small folk« (i. e. emigrants — wage labourers) did not directly pose social goals, the entire atmosphere in this conflict within the unified national movement was filled with social emphasis. Even though they demanded leadership only on the basis of larger numbers and greater patriotism, the growth of social self-awareness among »the small folk« is very apparent. Documents show that the revolutionary events in Russia in 1917 influenced this.